

Beskrivelse av fredningsobjektene – Fjøset og Fjøsgårdene

Fjøset og fjøsgårdene har stor fortellende verdi og sjeldenhetsverdi som et helhetlig anlegg for kjøtt- og melkeproduksjon i en *company town* fra begynnelsen av 1900-tallet. Det er et anlegg som med sin utforming og funksjon tydelig illustrerer Rjukan som en *company town*, hvor ett selskap sørget for alt – herunder boliger og matproduksjon. Kombinasjonen av stort fjøs og boligblokker for ansatte hvor alt er plassert i bymiljø og innrettet for kjøtt- og melkeproduksjon til én by er særegen.

Hele anlegget sett fra fabrikkområdet på den andre siden av Måna. Fjøset til venstre, garasjen og de tre boligblokkene til høyre. Foto: Eystein M. Andersen © Riksantikvaren

1. Fjøset.

Fjøset ble tegnet for Hydro av arkitekt Bjarne Blom hos Rjukan Byanlæg i 1914-1915, og oppført høsten 1915 for å forsyne bybefolkningen med melk og andre fødevarer. Anlegget ble bygd da Hydro måtte bøte på melkemangelen i Vestfjorddalen, og ble også kalt «melkefabrikken». Driften sorterte i begynnelsen under Varelageret, men ble etterhvert en del av Rjukan Byanlæg. Fjøset var som nytt Norges største og mest moderne. Det hadde plass til 156 kyr og 26 hester og det var grisehus med ca. 20 svin, samt kjøle- og målerom for melk og slakteri med kokeri i kjelleren.

Fjøsdriften var basert på importert fôr fra de fleste grønne jorder i Vestfjorddalen, samt det de kunne få fra beitemarkene oppe i fjellet. Skarfossmyrene (rundt Skarfosdammen) ble kultivert og lagt ut til beite, videre et 60 mål stort felt på Øverland gård (der Tinn Museum står i dag). Fôr ble transportert med jernbane til den andre siden av elven og fraktet med taubane over elven til Fjøset. Gjødsele gikk andre veien. Fôret ble lagret på loftet. Hydro

anskaffet i tillegg en seter, kalt "Selskapssetra", på fjellet ved Klokshovd sør for Vestfjorddalen, der dyra var på sommerbeite. Melk og ost ble da sendt på løpestreng ned fra fjellet.

Driften opphørte i 1934. Hydro gjorde avtale med Meieriet om ikke å leie bort til melkeprodusenter mer mot at Meieriet forpliktet seg til å skaffe det nødvendige kvantum varm melk og bringe det ut til kundene om morgenen, slik Fjøset hadde gjort. Hydro fortsatte med kjøttutvalg i den østre delen i 1930-årene og brukte ellers bygget til lager og leiligheter m.m. Bygget ble solgt i 1958, og i juni 1966 etablerte Helly Hansen seg i bygget med produksjon av vinter- og regntøy. I 1973 overtok de eierskapet. De drev frem til 1998. Siden har bygget hatt flere private eiere, og i dag er bygningen utleid til ulike mindre bedrifter.

Fjøset består av to bygningskropper som er satt sammen – en låvebygning og en fjøsbygning. Låven er en langstrakt og høyreist bygning øst-vest med saltak og to korte fløyer med saltak mot nord. Det er to låvebruer mellom fløyene og en inn til vestfløyen. På takets sørside er det en stor ark for inntak av høy og fôr som kom med Rjukanbanen på andre siden av Måna. Det er kommet til to små tilbygg med pulttak, den opprinnelige svalgangen på den østre fløyens østside er kledd igjen og en garasje ble bygd i vest i 1935 (skilt ut som egen eiendom og ikke omfattet av fredning etter § 15). Låvebygget er oppført i betong med partier i bindingsverk med lektepanel. Taket er tekt med skifer. Dører, porter og inngangspartier er skiftet og til dels endret/laget nye. Vinduene, trevinduer dels med sprosser og dels uten, er i all hovedsak skiftet i ulike omganger. Den lavere fjøsdelen er plassert i vinkel på låvedelens sørside i den østre enden. Fjøsdelen har sagtak tekt med sinkplater. Den er oppført i betong med loft i bindingsverk kledd med lektepanel. Situasjonen med dører er som for låvedelen, mens vinduene i hovedsak er de opprinnelige.

Fjøset trenger større utbedringer og har TG 3. Fundamentet til den østlige låvebrua har sklidd ut og sprukket opp med det resultat at låvebrua har trykt bygningskonstruksjonen sørover. Dette må utredes nærmere. Bygningen har ellers tak med flere sår og lekkasjeproblemer på grunn av møtende takvinkler. Dysfunksjonelle renner og nedløp skaper sammen med ugunstige takvinkler fuktbelastede vegger. Veggene har vært utsatt for fukt og vann over tid med påfølgende skader. Omfanget må utredes nærmere. Vinduer og dører trenger vedlikehold.

Fjøset sett fra sør. Fjøsdelen nærmest og låvedelen bak. Foto: Eystein M. Andersen © Riksantikvaren

Fjøset sett fra nord. Foto: Eystein M. Andersen © Riksantikvaren

2. Garasjen.

Garasjen ble tegnet og oppført i 1920 for deler av Hydros bilpark med plass til 10 «automobiler» brukt til bl.a. varetransport, hovedsakelig utkjøring av melk. Den erstattet den gamle vognremissen. Den er i nyklassisistisk stil, og oppført i betong med seks porter i tre og pulttak tekt med plater.

Garasjen er i god stand med TG 1, og trenger kun ordinært vedlikehold.

Garasjen sett fra nord. Foto: Eystein M. Andersen © Riksantikvaren

3. Fjøsårdene, Sam Eydes gate 2.

Sam Eydes gate 2 ble tegnet av Bjarne Blom i 1915 som boligkompleks for de ansatte ved Fjøset, primært budeier. Det ble oppført våren 1916. Den hadde da til sammen fire leiligheter, dvs. to leiligheter i hver ende av de to etasjene. Mellom leilighetene var det mindre værelser eller hybler. I annen etasje var det noe færre værelser for å gjøre plass til et felles spiserom. I dag er den indre planløsningen endret for å gi plass til større leiligheter. Bygget ble i 1983 del av Vestre Hagen borettslag sammen med nr. 4 og 6 da Hydro solgte.

Bygget er oppført i betong med reisverk kledd med lektepanel i annen etasje og loft. Det har saltak med oppløftet midtparti mot øst og fremskutt midtparti med saltak mot vest. Det var opprinnelig tekt med skifer, men ble i 1980-årene tekt om med betongstein. Da fikk det også nye dører og påbygd balkonger på vestfasaden og søndre gavl. I 1978 fikk det nye vinduer. Vindusomramningene i annen etasje har dekorative vinduslemmer og utskjæret dekor. Dørene ble skiftet i 2013 med nye tilpasset byggets karakter.

Bygget er i god stand med TG 1, og trenger kun ordinært vedlikehold.

Sam Eydes gate 2, vestfasade. Foto: Eystein M. Andersen © Riksantikvaren

4. Fjøsårdene, Sam Eydes gate 4.

Se omtale av Sam Eydes gate 6.

5. Fjøsårdene, Sam Eydes gate 6.

Sam Eydes gate 4 og 6 ble tegnet av arkitekt Helge Blix i mars 1917 for å stå arkitektonisk sammen med nr. 2 fra året før. De ble oppført i 1917 på tomten til en provisorisk stall fra perioden før Fjøset. Det var leiligheter for 10 arbeiderfamilier i hvert bygg. De ble hovedsakelig bygd for å bote på husmangelen blant de mange arbeiderne som kom til Rjukan. Bygningenes utseende og plassering gjorde imidlertid at de sammen med nr. 2 gikk under betegnelsen Fjøsårdene, og de huset tidvis også ansatte ved Fjøset.

Bygningene er som nr. 2 oppført i betong med reisverk kledd med lektepanel i annen etasje og loft. De har saltak med oppløftet midtparti med fremtrukket senter på langsiden. Det var opprinnelig tekt med skifer, men ble i 1980-årene tekt om med betongstein. Da ble også

inngangspartiene med trapper og takoverbygg, som skiller seg fra nr. 2, endret. Balkonger på sørfasaden ble satt opp. Vinduene ble skiftet i 1978. Vindusomramningene i annen etasje har dekorative vinduslemmer og utskjæret dekor. Dørene ble skiftet i 2013 med nye tilpasset byggets karakter.

Byggene er i god stand med TG 1, og trenger kun ordinært vedlikehold. Kjellervinduene er i dårlig stand og kledd med plater.

Sam Eydes gate 4 og 6 sett fra øst. Foto: Eystein M. Andersen © Riksantikvaren

Fjøsgårdene sett fra sør. Foto: Eystein M. Andersen © Riksantikvaren